

Автокефалія по-Константинопольски

Афанасій Зоїтакіс, кандидат історичних наук. Викладач Кафедри історії Церкви (Історичний факультет МДУ)

Сьогодні православний світ виявився поділеним. В Україні, Північній Македонії, Чорногорії, Абхазії неспокійно. Привід для «бродіння» - проблема автокефалії.

Відсутня згода – хто, за яких умов і яким чином може оголосити про виникнення нової Помісної Православної Церкви.

Показний приклад – ситуація в Церкві Чеських земель і Словаччини. В цьому році виповнюється 70 років автокефалії цієї Церкви, яку вона отримала від Руської Православної Церкви.

Однак Константинопольський Патріархат цієї автокефалії не визнає і навіть видав 27 серпня 1998 року власний «Патріарший і Синодальний Томос про дарування автокефалії святій Православній церкві в Чеських землях і Словаччині».

З тих пір будь які спроби чеських і словацьких християн згадати про роль Руської Церкви викликають досить жорстку реакцію. Читаючи листи з Фанара, дивуєшся незвично різким для дипломатичних документів формулюванням. В Константинополі незадоволені «порушенням

домовленостей» і «зневагою до встановленого церковного і канонічного порядку». Автокефалію 1951 року називають «протизаконною», характеризують її як «негативну, явно неканонічну, нікчемну подію». Висловлюють «сумніви в щирості і чесності», і вимагають «вивчити, нарешті, історію і канонічне право... і не провокувати», інакше загрожують санкціями і навіть відкликанням автокефалії з попутним вилученням «зі Священних Диптихів Православних Автокефальних Церков».

Намагання домовитися

Серед постанов Вселенських Соборів немає канонів, що регламентують надання автокефалії. Саме це стало приводом для сучасних конфліктів.

Ідея вирішити накопичені в православному світі труднощі на новому Всеправославному соборі вийшла на авансцену на початку XX століття. В ці роки Предстоятелі Помісних Церков активно переписувалися і в цілому узгодили коло тем, яке буде винесено на загальноправославне обговорення.

Світові війни, Руська революція, ізгнання греків із Малої Азії та інші події перешкоджували проведенню Собора. Проте, з 8 по 23 червня 1930 року в афонському монастирі Ватопед відбулася нарада, на якій представники Помісних Церков узгодили коло тем, які достойні соборного обговорення. Серед них була і тема «Передумови і спосіб надання автономії та автокефалії».

Міжправославна підготовча комісія.
Ватопедський монастир, 8-23 червня 1930 р.

Перша Всеправославна Нарада.
Острів Родос, 24-30 вересня 1961 р.

У 1961 році на острові Родос відбулася Перша Всеправославна нарада за участю більшості Помісних Церков. Зустріч підтвердила важливість обговорення проблеми автокефалії на майбутньому соборі.

На I Всеправославній передсоборній нараді у 1976 році тему «Автокефалія і спосіб її проголошення» додали до списку 10 тем повістки Святого і Великого Собору. В листопаді 1993 року на Міжправославної підготовчої комісії в швейцарському Шамбезі тема автокефалії нарешті почала обговорюватися істотно.

На початку засідання з доповіддю виступив секретар комісії митрополит Швейцарський Дамаскін, який розповів, в чому Православні Церкви згодні, а в чому їх позиції розходяться.

Наведемо декілька найважливіших цитат із цієї доповіді:

- *«всі святіші Православні Церкви згодні, що необхідна всеправославна згода для проголошення автокефалії».*

**Митрополит Халкидонський Мелітон
і митрополит Швейцарський Дамаскін
на передсоборній нараді в Шамбезі, 1976 р.**

**Перша Всеправославна
передсоборна нарада.
Шамбезі, Швейцарія, 1976 р.**

- *«Канонічне надання автокефалії неможливе без попереднього підтвердження всеправославного консенсусу».*

- *«Екклезіологічна і канонічна основа інституту автокефалії гарантує рівночасність всіх Помісних автокефальних Православних Церков».*

В результаті дискусії Помісні Церкви (на нараді були відсутні лише Єрусалимський та Грузинський Патріархати) майже повністю узгодили текст документу «Автокефалія і спосіб її проголошення», згідно якому надання автокефалії в подальшому буде можливим лише зі схвалення всіх Помісних Церков, а «Церква, яку проголосили автокефальною, вводиться як рівноправна до спілкування Православних Церков і має всі встановлені канонічні привілеї (диптихи, поминання, міжправославні відносини і т.п.)».

Зокрема необхідними умовами для надання автокефалії в п.3 цього документу проголошувалися «згода Церкви-Матері та забезпечення всеправославного консенсусу».

Після виконання цих умов до процесу включався Вселенський Патріарх. «Церква-Мати, отримуючи прохання від церковного регіону, який їй підкорюється, оцінює існуючі еkleзіологічні, канонічні і пастирські передумови надання автокефалії. У випадку якщо Помісний собор в якості вищого церковного органу дасть свою згоду, він вносить відповідальну пропозицію до Вселенської Патріархії для пошуку всеправославного консенсусу, інформуючи решту Помісних Автокефальних Церков». І далі в пункті «б» - «Всеправославний консенсус висловлюється одностайністю Соборів Автокефальних Церков».

Залишалося лише домовитися про те, як саме проголошується автокефалія, яка надається за спільною згодою всіх Помісних Церков, хто і як підписує відповідний документ. Однак розвинути досягнутий успіх не вдалося. Шість років Константинопольський Патріархат, який головував в Міжправославній Підготовчій комісії, не скликав її засідань.

У 1999 році він таку спромогу зробив, але вона повисла у пустоті через естонську церковну кризу, яка вибухнула трьома роками раніше. Константинопольський Патріархат вимагав участі засіданнях на рівні із загальновизнаними Помісними Церквами так названої Естонської Апостольської Церкви, яку було засновано на канонічній території Руської Православної Церкви в якості автономії Константинопольського Патріархату.

Митрополит Іларіон учасник засідань Міжправославної комісії з підготовки Святого і Великого Собору 10-16 грудня, 2009 року та 22-26 лютого 2011 року в Шамбезі

Митрополит Іларіон (крайній праворуч) на IV всеправославній передсоборній нараді. Шамбезі, Швейцарія, 6-13 червня 2009 р.

Звичайно, Руська Православна Церква з таким підходом погодитися не могла.

У 2008 році Константинопольський Патріархат відмовився від колишніх вимог і знову відкрив шлях до поновлення перемовин.

Обговорення проблеми автокефалії продовжилися на Міжправославній підготовчій комісії в грудні 2009 року. На цьому засіданні частина Помісних Церков стояла на позиції, що Томос про автокефалію підписує «Вселенський Патріарх як висловник всеправославного консенсусу». В свою чергу делегації Руської, Сербської, Румунської, Болгарської, Польської і Церкви Чеських земель і Словаччини вважали, що Томос повинен бути підписаний представниками всіх Помісних Церков.

Пункт 3в. у 2009 році звучав так:

«Висловлюючи згоду Матері-Церкви і всеправославний консенсус, Вселенський Патріарх офіційно проголошує автокефалію Церкви, яка про це клопоче, за допомогою видання Томоса про автокефалію.

Цей Томос підписується Вселенським Патріархом і засвідчується підписами в ньому Блаженніших Предстоятелів святіших Православних Церков, які запрошені для цього Вселенським Патріархом».

Але питання змісту Томосу і спосіб його підписання перекладався на наступну Міжправославну

підготовчу комісію (2011). Але у 2011 році консенсусу знову не було встановлено, тому що діючий регламент передбачав прийняття документів тільки у випадку одностайного ухвалення всіма Помісними Церквами.

Синаксис Предстоятелів і представників Помісних Православних Церков. Стамбул, Туреччина, 6-9 березня 2014 р.

Святіший Патріарх Московський і всієї Русі Кирил і митрополит Іларіон на зборах Предстоятелів Помісних Православних Церков. Шамбезі, Швейцарія, 22-27 січня 2016 р.

Однак шлях до рішення проблеми автокефалії був як ніколи близьким.

В грудні 2011 року голова Відділу зовнішніх церковних зв'язків Московського Патріархату митрополит Волоколамський Іларіон відзначив, що «залишається подолати деякі деталі технічної властивості».

Суть розбіжностей полягала у наступному: делегація Константинопольського Патріархату наполягала, що підпис Вселенського Патріарха під Томосом про автокефалію повинна бути спеціальним чином виділена (пропонувалося забезпечити її словом «апофенете» (грецькою – «вирішує»), а підписи Предстоятелів інших Помісних Церков словом «сінапофенете» (« спільно вирішує»));

делегатія Руської Православної Церкви висловила думку, що Томос повинен затверджуватися однаковими підписами Предстоятелів всіх Помісних Православних Церков, причім Константинопольському Патріарху, зрозуміло, відводилося б перше місце серед рівних.

Так чи інакше, в квітні 2011 року питання про автокефалію було тимчасово зняте з обговорення за ініціативою Константинопольського Патріарха Варфоломія, який розіслав листи до Помісних

Православних Церков з пропозицією провести Всеправославний Собор, а дискусію за суперечливим питанням відкласти до кращих часів.

На Синаксісі Предстоятелів у 2014 році вирішено, що тема автокефалій буде знову обговорюватися в рамках підготовчої комісії для винесення до Всеправославного Собору.

Але споглядання не відбулося, формальною відговоркою стала нестача часу. Однак, у 2015 році Предстоятелі Грузинської, Сербської і Болгарської Православних Церков у переписці з Патріархом Варфоломієм виступали за внесення теми автокефалії на Святий і Великий Собор.

У 2016 році на Зібранні Предстоятелів Помісних Православних Церков Руська Церква наполегливо пропонувала вирішити незначні розбіжності, що залишилися в питанні щодо надання автокефалії.

Але Константинопольський Патріархат відмовився, наголосивши, що це може привести до затримки скликання Всеправославного Собору.

Однак Фанар в черговий раз обіцяв не втручатися у церковні справи в Україні ні до Собору, ні після нього.

«Ми цим словами повірили», - заявив голова ВЗЦЗ митрополит Волоколамський Іларіон грецькому виданню Romfea, - «Ми подумали: раз так говорить Вселенський Патріарх, давайте ми дійсно, як він нам обіцяє, проведемо Собор, а після того будемо продовжувати обговорення теми автокефалії.

Єпископ Авідскій Кирил

Не можна було йому вірити, він нам збрехав. Це і була наша велика помилка».

І дійсно, ієрарх Константинопольського Патріархату єпископ Авідський Кирил у статті «Українська автокефалія» чесно зізнався, що навіть ратифікація Коптським собором документу про автокефалію нічого б не змінила – Константинополь продовжував би діяти, виходячи з властивого йому розуміння своєї «головуючої ролі» в Православній Церкві.

«Із сестер – в доньки»

Спираючись на своєрідне вільне трактування канонів, Фанар намагався обґрунтувати свій

«унікальний привілей приймати апеляції від ієрархів і духовенства» всіх Помісних Церков.

І з часом він заявив претензії до контролю всієї Православної діаспори.

Зазнавало змін і вчення про автокефалію. Ще в середині 19 століття, наголошуючи про створення Еладської Церкви, Фанар заявляв:

«Православна Церква в Еладському королівстві віднині оголошується і проголошується духовною сестрою колишньої Матері-Церкви, Вселенського Патріархату».

Вселенський Патріархат більше не буде «Матерю», а «Церквою-сестрою». (Томос 1850 року).

Слід відзначити, що навіть при цьому, що Еладська Церква безпосередньо належала до юрисдикції Константинополю, все було вирішено на скликаному Святому і Великому Соборі за участю представників інших Помісних Церков.

Автокефалія Еладської Церкви була достатньо сильно обмежена, однак для більш пізніх томосів ситуація ще більше змінилася не на користь Помісних Церков.

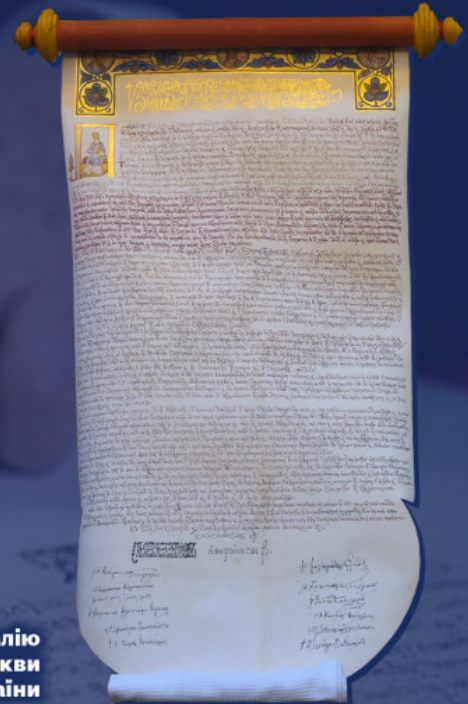
Видаючи нові томоси про автокефалію, в Константинополі продовжували обмежувати права Помісних Церков (При цьому рішення приймалися одноосібно без консультування з іншими Церквами).

Особливо наглядні документи близькі до нашого часу. В Томосах, що адресовані Православній Церкві Чеських земель і Словаччини (1998) і так названої Православної Церкви України (2019) мова йде про суттєво урізані права.

**Патріарх Варфоломій підписує томос
про автокефалію Православної Церкви України**

**Томос про автокефалію
Православної Церкви
України**

Константинополь залишає за собою право відкликати автокефалію, регламентує структуру і принципи управління, забороняє окормляти зарубіжну паству, предписує отримувати миро від «Церкви-Матері», залишає за собою монопольне право модерувати спілкування нових автокефалій з Помісними Церквами. Фактично Константинополь проголошує себе головою всіх Помісних Церков, що прямо прописано в Томосі так названої української «Церкви»:

«Автокефальна Церква в Україні знає як свою голову Всесвятиший апостольський і Патріарший Вселенський престол, так як і інші Патріархи і Предстоятелі».

«Автокефальная Церковь в Украине знает в качестве своей главы Всесвятейший апостольский и патриарший Вселенский престол, так же как и прочие Патриархи и Предстоятели».

Константинополь намагається стати унікальним за своїм статусом «підкувальником» всіх інших Помісних Церков і наглядати за ними.

Вочевидь, що претензії Константинополю до «унікального» права надавати автокефалію позбавлено не лише історичного і канонічного обґрунтування, але і прямо заперечує всім узгодженим підходам до цього питання на всеправославному рівні.

При цьому необхідно зазначити, що ще якихось 10 років тому Фанар сам наполягав на всеправославному консенсусі у цьому питанні. І при цьому видав «автокефалію» ПЦУ, не обговоривши питання ні на жодному всеправославному зібранні, не отримавши ухвалення Помісних

Церков, пішовши всупереч православних канонів.

Перекресливши багаторічну роботу з вироблення спільного консенсусу.

Джерело: <https://mospat.ru/ua/authors-analytics/87324/>